

Zala 1913.06.21. 1-3. oldal, alul

Tandor Ottó.

– A „Zala” eredeti tárcája. –

Írta: Halis István.

Annyira értékes ember volt Tandor, hogy alig van kellő fogalmuk róla. Ennek oka részben abban rejlik, hogy Tandor örökön munkálkodott ugyan, de véghetlen szerénységénél fogva alig beszélt alkotásairól.

Most ahogyan végig gondolok az ő munkálkodásán, úgy csillognak előttem munkái, mint az *eoszin* edények, melyek minden oldalon másképpen ragyognak.

Emiatt majdnem a lehetetlenségek közé tartozik őt kellően méltatni. Leghelyesebb volna egész könyvet írni róla, mert annyi színes történet vonul el szemem előtt, hogy azt se tudom melyikről beszéljek.

Mégis legjobbnak találom, ha ebben a kis megemlékezésben azokról a jellemző dolgokról írok, melyekről a nagy közönség alig tud valamit.

Tandor már mint egyetemi hallgató nagy problémákkal foglalkozott.

Az időben az ócsai templom romokban hevert, de azért a szakértő szem meglátta, hogy az Árpád-kori templom minő gyönyörű.

Tandor meglátta. És negyedéves hallgató korában arra használta fel a karácsonyi szünidőt, hogy (éppen karácsony napján) elgyalogolt Ócsára, pedig hat óra járás Budapeستől.

Kint pontosan fölmérte a romokat, bár ujjai meggémberedtek a hidegtől és aztán visszagyalogolván, még a vakáció alatt elkészítette a templom újraépítési tervét, és teljesen egybeállította a részletes költségvetést is.

Ezután több esztendő múlva egykor az országos műemlékek bizottságának egyik nyilvános ülésében Henszlman mint referens fölemlítette, hogy jó lenne az ócsai templomot restaurálni. Erre Tandor szó nélkül fölkel, lakására ment, a kész munkát magához vette és visszamenve átnyújtotta Henszlmannak.

Hát ilyen csodálatos eset még nem történt meg Henszlman Imrével. Alig tudott eleget bámulni rajta. A tervet áttanulmányozta és annyira megtetszett neki, hogy annak dacára, miképp Steindl Imre más emlék felépítésére akarta a rendelkezésre álló költséget fordítani. Henszlman forszírozása következtében elrendelték az ócsai templom restaurálását és az építéssel Tandor bízott meg.

Ez volt első nagyobb megbízatása Tandornak s ez nem volt vak szerencse, hanem az előrelátó tudásnak következménye.

Az építés hosszú ideje alatt megismerkedett Tandor ócsa város intelligenciájával.

Ekkor történt vele egy érdekes esemény.

Az eset megértéséhez el kell mondanunk valamit a régi építők szokásaiból.

Abban az időben évekig, sőt akárhányszor félszázadig dolgoztak az építők egy-egy templomon. Persze a hosszú idő alatt mulatságokat rendeztek amikor csak tehették. Felhasználták *lakozásra* nemcsak a sátoros ünnepeket, melyek

akkor egy teljes hétig tartottak, hanem megragadtak minden alkalmat a *titulus bibendi-re*.

A lakomákból ki voltak zárva az idegenek, mert olyan vaskos tréfákat csináltak mulatság közben, hogy azokat nem volt célszerű meglátni idegen szemnek.

Ha például valamelyik faragó művész elrontott egy szobrot vagy oszlopot, akkor megállapították, hogy a munka *hasznavehetetlen* és az elrontott követ ünnepiesen eltemették az építkezés helyén. De előbb nagy vigasságot csaptak, melyen a kődarabot ruhába öltöztették, s miután kimondták rá, hogy beteg, hát szépen lefektették, ágyához orvost hívtak, ki hókuszpókuszos közben eret vágott rajta, majd megklistérozta. Szóval mindent megtett amit az akkori orvosi tudomány szükségesnek tartott a beteg életének megmentésére.

A lelkiismeretes orvosi kezelés azonban nem hozott gyógyulást. Barátot hívtak tehát aki meggyóntatta a beteget. Végezetül pedig megjelent rettenetes vörös ruhában, hosszú farkkal, hegyes szarvval és infernális bűzt terjesztve az ördög, és elvitte a doktort is meg a barátot is.

Ezek után pedig a mulatozók megállapították, hogy a beteg meghalt, el kell temetni.

Hosszú cerimóniával eltemették tehát a követ és óriási *tort* rendeztek utána.

Persze ráfogták szándékosan is egymásik művészre, hogy hasznavehetetlen munkát csinált („Er hat eine Bernhardt gemacht”), csakhogy többször lehessen mulatságot csapni.

Ilyen elásott követ sok helyütt találtak hazánkban is. Többek között a *budavári* templomban.

Tandor ócsai tartózkodása idején az ottani református pap (ha jól emlékszem Kovács volt a neve), váltig erősítgette, hogy a régi templom alatt kriptának kell lenni, mert az ócsai néphagyomány azt mondja, miképp a templom építésekor valami nevezetes ember ott megbetegedett, s dacára az akkoriban ritka orvosi segítségnek, meghalt a halotti szentség fölvétele után és holttestét titokban a templomba temették. A tiszteletére pedig nagy *tort* ültek.

Tandor szakértő szeme azonnal látta, hogy kriptának nyoma sincs az egész épületben. A pap azonban annyira ragaszkodott a hagyomány valóságához, hogy még a helyet is körülbelül megjelölte az apszisban, hová állítólag eltemették a halottat.

Tandor csupán azért, hogy a papot meggyőzze állítása valótlanágáról, meghagyta munkásainak, miképp a református lelkész mindenkori jelenléte mellett húzzanak próbaárkokat, s esetleg az egész apszist ássák föl.

Az eredmény meglepő volt. Az árokhúzásnál hamarjában beleütköztek egy kőbe. Roppant izgalom között ásták ki az egy méter hosszú s félméter vastag követ és Tandor rögtön látta, hogy az egy *Bernát kő*. Azoknak a konzoloknak volt egyike, melyek a régi templomba több helyen be voltak építve. A kő alsó felén levő faragvány nagyon kiállott, s valószínűleg emiatt nem használták föl, hanem eltemették.

Úgy történhetett, hogy a nagy lakozást valamelyik ócsai ember megleste és szájrul-szájra adta a titkot, míg aztán kiderült a valóság – *nyolcszáz esztendő múlva*.

A régi mesterek *építési titkai* után a külföldi minden nevesebb építész kutatott. Tandor is fogféle munkája közben folyton kutatott utánuk. És mindjárt meg is mondhatjuk, hogy nem minden eredmény nélkül.

Hogy ez milyen nehéz vállalkozás, sőt majdnem lehetetlen feladat, ehhez tudnunk kell, hogy a titkokat az új mesterekkel közölni csupán *szóval* volt szabad, még pedig *hét régi mester jelenlétében*. És hogy az új mesternek *fogadalmat* kellett tenni, miképp a titkot el nem árulja, s annak magyarázatát sem írásba nem foglalja, sem fába vagy kőbe vésvé másnak tudomására nem juttatja.

A múlt század közepétől elhanyagolták a mesterek föl vételét és egyszerre csak azon vették észre magukat, hogy a halál annyira megritkította a társaságot, miképp nem lehetett többé új mestert fölvenni és neki átadni az építési titkokat, mert már nem volt *a céhben hét élő mester*.

De hát későn volt minden sopánkodás. Nem lehetett a dolgon segíteni.

Híres építészek azonban minden áron ki akarták kutatni a titkokat. Egyik ezt, másik amazt „találta ki.”

Az eredményt mindannyian Schmidt bárónak hozták tudomására, ki a wieni gyönyörű Votiv templomot építette, s kiről tudták, hogy a régi mesterek titkainak letéteményese és valószínűleg a társulat *utolsó mestertagja*.

Schmidt báró azonban fogadalmára hivatkozott és nem mondott semmitse.

De mégis kiderült valami.

Ugyanis a régi monumentális épületekben, különösen a nagyobb templomokban, rejtelmes *vésett jegyek* vannak, melyekkel Rhiža cseh építész behatóan foglalkozott és hosszas tanulmány arra következtetésre jutott, hogy azok nem lehetnek mások, mint az építők mester jegyei (Mutter (?) Figuren).

Rhiža is Schmidt báróhoz fordult fölvilágosításért. S minthogy ez nem tartozott a tulajdonképpeni építési titok közé, tehát Schmidt báró megvallotta, hogy helyes a föl fedezés, mert azok csakugyan mester jegyek. Azokat a jegyeket az új mesterek tartoztak a föl vételkor elkészíteni, s később minden egyes esetben rávésték jegyüket az általuk készített szoborra, vagy épületre, még pedig *hajszálnyi pontos méretben*.

Ezek a jegyek a céhek székhelyein (Straszburg, Wien, Zürik, Köln stb.) őriztetnek máig is és azokból meg lehet állapítani a mesterjegyek tulajdonosának nevét és a kort, melyben élt.

A jegyeknek sok ezer változata lehetséges ugyan, de azért már az első tekintetre tisztába voltak régi mesterek hogy a jegy melyik céhhez tartozik, mert *Kölnben* háromszöges, *Zürichben* hármass ívű, *Straszburgban* négyszöges, *Wienben* négyes ívű szerkesztésben csinálták a mester jegyeket.

Nálunk Magyarországon is a talált mester-jegy alapján kutatták ki többek közt a *csötörtökhelyi* templom építőjét.

Tander Ottó is talált ilyen mester-jegyeket, még pedig hatszáz évnél is régebbieket. Minket ez annyiban különösen érdekel, mert éppen Zalamegye régi templomaiban fődözte fel azokat.

Ugyanis nyári szünidejét rendesen arra fordította Tandor, hogy fáradságot nem kímélve végig kutatta (a legtöbbször unoka öccse Kuhár Ottó társaságában) egész Veszprém, Somogy és Zalamegyét. Minden szobrászi és építészeti emléket lefotografált, pontosan fölmért és szakszerűen leírt. Ez a nagy munka az *országos műemlékek bizottságánál* van letéve, s Tandor érdemeit örökre megőrzi, mert az említett három vármegye történetíróinak megbecsülhetetlen segítséget fog nyújtani.

Ezelőtt néhány évvel nagy tervvel foglalkoztunk hárman: Tandor, Róth Miksa, meg én. Összeállítjuk Csák Árpád, Csemesz Kálmán, Megyericsy Géza, Sági János és a megye minden íróembere közreműködése mellett a *Zalamegyei Aranykönyvet*. Tandor megígérte, hogy Zalamegye építészetének történetét állítja egybe a könyv számára.

Fedezet hiánya miatt azonban a történeti folyóirat meg nem indulhatott, s emiatt Tandor rendkívül becses alapvető munkája megíratlan maradt.

A fáradságos kutatás közben fölfödözött mesterjegyekre nézve Tandor Ottó nagy örömmel táplálgatta magában a reményt, hogy valamelyik céhnek nyilvántartásából (talán a kölniből) megállapíthatja a megyénkbeli templomok építőinek és szobrászainak nevét.

Most ez a remény semmivé lett, mert nem igen akad még olyan emberünk, ki fáradságot nem kímélve ilyenekkel foglalkozik és annyira ért is a dologhoz, mint Tandor Ottó.

Különben pedig Tandornak elég szerencsés keze volt a kutatásokban. Például a szintén Zalamegyében lévő kapornaki templom egyik építőjének (talán éppen a legfő építőnek) nevét megtalálta történeti úton is, egyik (1912. évbéli) Árpádkori levélben. E levélben az a följegyzés van, hogy II. Endre királyunk apja alatt Wolfer mester tervezte és építette („invenit et construit”) a kapornaki templomot.

Tandor aztán könnyen megállapíthatta ebből azt is, hogy az építő Wolfer volt, meg azt is, hogy a templom mikor épült. Tudniillik II. Endrének atyja (III. Béla) 1173-1196-ig uralkodott, tehát a templom valószínűen 1180. év táján épülhetett.

Ha tehetném, akkor most őseink *napáldozási ünnepsége* napjaiban, Tandor Ottónak *régi szokás szerént* hetedhét országra szóló tort rendeznék, melyről száz évig mesélne a nép.

Ámbár Tandornak kettős érc koporsóba temetett s a mindig nagyon törekenynek tetsző kicsi alakja ugyanis folyton nagyobbodni fog minél inkább távolodik időben!